

Rosborg - borg og voldsted langt ude i sumpen

Gennem århundreder har man i Vejle vidst, at der ude i engene vest for byen lå rester af en gammel borg.

Vejles berømte forfatter Harald Kidde skriver i romanen Åge og Else, som udkommer i 1902-03: "Om Sommeren løb Tue og Anton ud over de store Enge, hørte Blæsten flyve og Fuglene synge, løb efter Skyernes Skygger med "Rigmor" bjæffende i Hælene, sprang over de vandblinkende Grøfter og satte Skibene ud at sejle i dens roligt glidende Vande, hvor Græsset var frodigst, og Iris groede tæt og gult. - I et Bøsseskuds Afstand fra Birtes Hytte lå der en lille, rund Høj, beklædt med fire, fem høje Elme, der hed Herrehovedet, fordi den lignede en Ridders fjerbuskede Hjælm, og her fortalte Sagnet, havde der fordum ligget en lille Borg, Rosborg, hvortil Munkene inde fra Byens gamle

Kloster var tyet ud, da Kong Abel afbrændte deres Hjem. Men i endnu ældre Tid gik Fjorden helt op i Engene, helt ud til Skibet Kirke og Kølholt Gård, hvor man nu kunne pløje rustrøde Ankre op, og da lå Byen op ad Skrænterne, mens Bankerne længere ude spejlede deres Skove i det urolige Vand. De mange Grøfter var Minder om den Gang. På Herrehovedet rejste Tue og Anton atter Rosborg af de mange Kampestene, som lå der, og sad på Murene og skuede ud over Engen, mens de gamle Elmes tunge Sus hviskede dem Eventyr om henfarne Stunder og Slægter."

Dette landskab kan genfindes på P. C. Skovgaards maleri fra 1857 af engen vest for Vejle, som hænger på Vejle Museum. Kort efter at billedet var malet, blev åen udrettet denne strækning for at lette afvandingen.

P. C. Skovgaards billede fra d. 20. juli 1857: Den store Eng ved Vejle.

I samme lyriske form er den folkevisestump, som den i Vejle barnefødt præst og historiker Anders Sørensen Vedel optegner o. år 1600:

"Om Rosborg, som ligger ved Vejle.

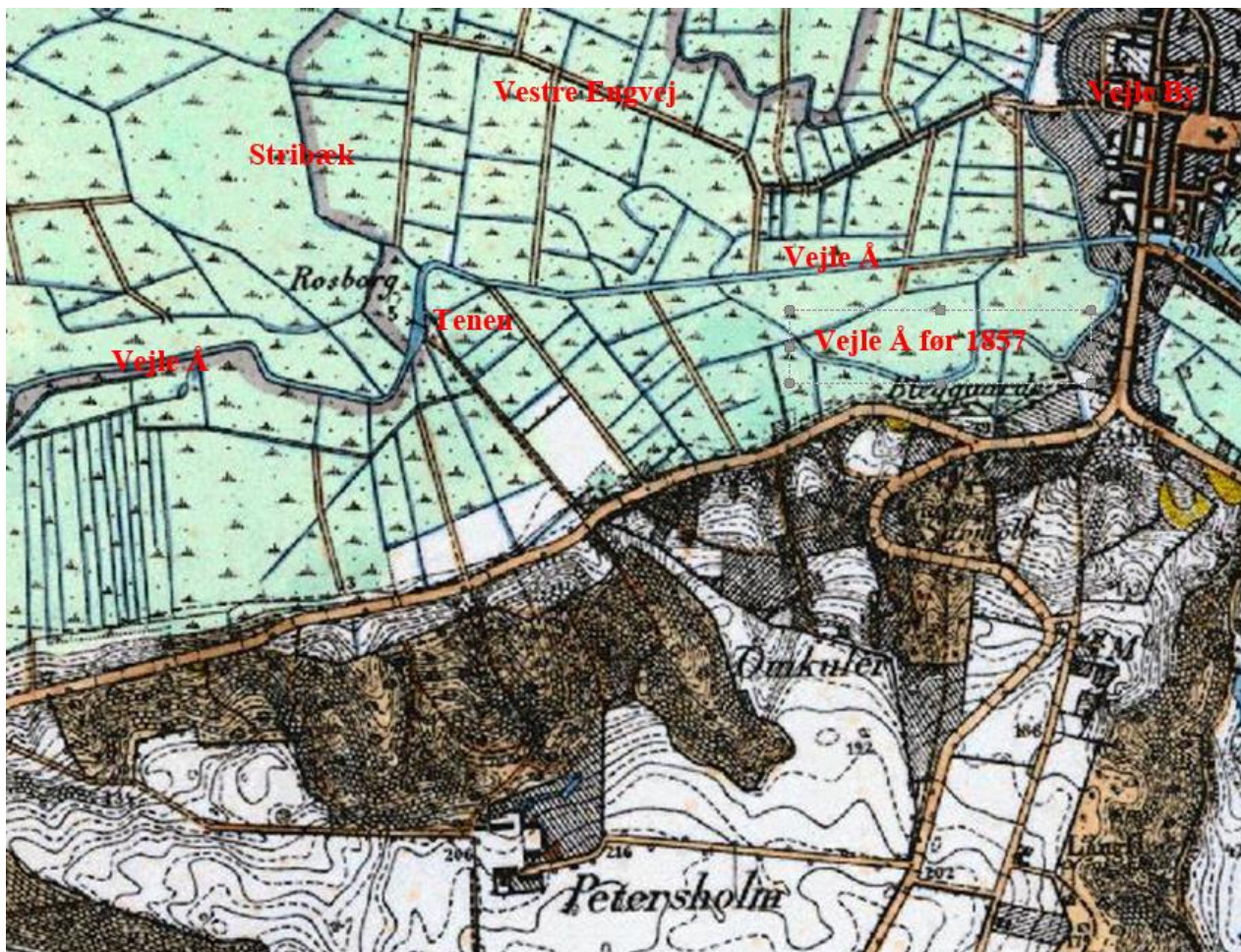
*Jeg byder for ham tyve helt gode heste,
Som er læsset med sølv og guld det røde,
Såmænd ved daner kongen
I må ikke dræbe ham.*

*Jeg byder for ham det rige Rosborg,
Som I længe har længtes efter,
Nu lever den jomfru ikke i hele Danmark,
der byder mere for en fange.
Borgvolden sammested" har Vedel skrevet
neden under versene.*

Desværre findes visen i 7 andre udgaver med andre borgnavne, så tilknytningen til Rosborg er tvivlsom.

Andre valgte at formulere sig mere nøgternt. I 1638 skriver Vejles sognepræst Niels Frandsen til den store oldforsker Ole Worm om Vejle:
"På marken der omkring findes der ingen

monumenter eller antikviteter enten paa bjerge, høje eller i dale, at man kan skrive noget om. Men paa begge sider lige ved byen har der ligget tvende slotte. Det ene kaldes Borrevold, øst for byen, hvor voldgravene udenom endnu er synlige. Det andet Rosborre, vest for byen paa Rosborre Høj lidt bag Kongens Tene."

Målebordsblad over Vejle i 1:20.000 opmålt i 1868.

I næste århundrede gik Erich Pontoppidan i gang med en tilsvarende opgave, og i hans monumentale værk Den Danske Atlas skriver hans svoger Hans de Hoffman med base i Fredericia i 1769: "Rosborg, en liden Banke sydost for Byen, ved Aen som kommer fra Haraldskjer, synes fordem at have været bebyggt, med Volde omgiven, og formodentlig et lidet Citadel eller en Skanse til Forsvar for Opgangen i Aen, der sees endnu et Bryndsted [en brønd], sat med Sten og tilgroet med Jord, denne Banke med et Stykke Eng omkring tilhører Byen og bortleies aarlig."

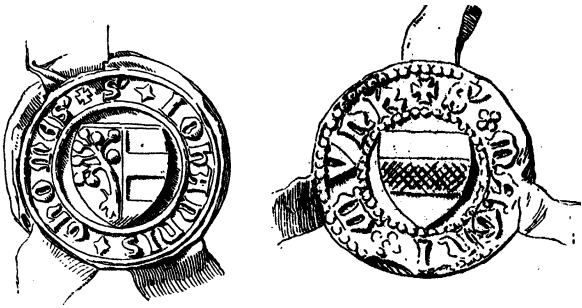
Heldigvis er der også et par samtidige dokumenter om borgen Rosborg, der kan bringe os mere håndfast viden. Et gavebrev til Løgum

Kloster i Sønderjylland indledes således: "Jens Thomsen, ridder, høvedsmand på borgen Rosborg, til alle, der ser dette brev, hilsen med Gud." Vi ved, at Jens Thomsen (Iohannes Tomessen) Lindenov til Fovslet blev slået til ridder i 1397 ved festlighederne i forbindelse med indgåelsen af Kalmarunionen og Eriks kroning. Rosborg nævnes næste gang i 1406, da Mogens Munk bliver høvedsmand her. Derfor må brevet være skrevet på et tidspunkt mellem 1397 og 1406.

Den 5. september 1406 i Ålborg skriver Mogens Munk (Magnus Munk) til Boller ved Horsens: "Jeg Mogens Munk ridder kundgør og bekendtgør for alle de som dette brev ser eller hører, at jeg som i dag er af mægtig herre og

fyrste min nådige herre konge Erik [af Pommern, arving til dronning Margrethe] og af mægtig frue og fyrstinde min nådige frue dronning Margrete de slotte og fæstninger som er Kolding og Rosborg med de len der nu til ligger, og med Kolding by og Vejle, ikke som pant og ikke for skader og for ingen aftale uden i rette tro og i alle måder som her efter følger har annammet og modtaget."

Mogens Munk faldt den 12. august 1410 som leder af den danske hær i slaget ved Eggebæk i Sønderjylland i kamp mod holstenerne. Vi ser altså, at Rosborg omkring år 1400 var en kongelig borg og administrationscenter.

Seglaftryk for Jens Thomsen (tv.) og Mogens Munk, som begge var høvedsmænd på Rosborg

Næste gang vi møder Rosborg er i et retsdokument fra 1. oktober 1485: "*Endvidere gjorde Hr. Anders Friis retskrav på Kølholtgård med alt dets rette Tilliggende mod vest indtil Rodsborg ...*". D. 11. juli 1504 lyder et brev således: "*Vi Hans Konge tillader, at Niss Jonssen rådmand i Vejle og hans hustru Kierstine må i deres tid den ene efter den anden have en eng, som kaldes Kaabelmaade og strækker sig mod øst Wimelsshøll og mod vest indtil Rosborgh Wasse ...*" En vase er en forhøjning i en sump skabt af jord på grenbundter. Det gentages i 1542, og d. 18. november 1572 møder vi igen Rosborg i et retsdokument: "*Tirsdagen næst efter Martini Dag, da de efter Kongens Befaling mødtes i Rodskier ved Rodsbierig om en Trætte, der er opstået mellem Morten Svendsen til Vodsnisgaard paa Kongens Vegne og Albret Friis til Haridskier paa sine egne Vegne ...*".

Rosborg blev således engang i 1400-tallet reduceret til et stednavn og en kunstig banke i engene vest for Vejle. Orluf fandt en hel del keramik og to hestesko, som Jakob Kieffer-Olsen kan datere. Disse fund stammer fra tidsrummet anden halvdel af 1300-tallet og første halvdel af 1400-tallet, men desværre kan

fundene ikke henføres til bestemte lag fra Rosborg, og derfor kan man ikke afsløre nogen udvikling af borgen.

Måske var Rosborg engang et adeligt gods, hvis ejer som utallige andre lod opføre en borg i de urolige tider, mens kongemagten var svækket i første og midt 1300-tallet. Kronen generhvervede gradvist under Valdemar Atterdag (1340-1375) og dronning Margrete (1387-1412) magten og meget gods - måske også Rosborg. Folkevisen om Rosborg kan da rumme en mindelse herom. Kronen ønskede monopol på borge, og de skulle være få, store og stærke. De normale kongelige borge bl.a. Kalø var som ørnereder, mens Rosborg og talrige andre små fæstninger var som høgereder, gemt væk ude i sumpen. Derfor forsvandt små borge som Rosborg i stort tal fra sidst i 1300-tallet. Vi savner årringsdateringer af Rosborg, som er mulige ved det rigelige egetømmer, der må ligge i voldstedet - trods afvandingen fra 1942.

D. 1. marts 1572 udsteder Kong Frederik 2. et "*Ejendomsbrev til Vedle By paa 1 gård, kaldet Ladegaard [nu Pedersholm], som ligger sydvest for Byen, imod en årlig afgift af 1 tønne smør. Kongen forbeholder sig de enge, der ligger i gårdens mark, men som bruges til Koldinghus Slot, samt laksefiskeriet.*" Laksefiskeriet foregik fra laksegården Tenen, der lå lige ved siden af Rosborg, og de omtalte enge hedder i dag Kongens Kær – en afspejling af kronens tidligere ejerskab af området. Markerne til Ladegården omfatter det nuværende villakvarter Pedersholm.

Tenen tegnet af R. Engberg Pedersen i 1942

En ladegård er en avlsgård tilknyttet en kongsgård eller hovedgård, hvor ladegården udelukkende er til landbrugsdrift, mens kongsgården også er sæde for kongens repræsentant i f.eks. en købstad eller et len. Borgen Rosborg havde sandsynligvis sin landbrugsbedrift i det nuværende Pedersholm (gård og villakvarter), og Ladegården fik formodentlig sit navn, da Rosborg mistede sin funktion som sæde for lensmanden, og landbruget til Rosborg i stedet blev knyttet til Koldinghus Slot, hvor der fortsat sad en lensmand.

Frederik Orluf (tv) og Søren Hansen på et lærerbillede fra Vejle Latin- og realskole 1899-1900.

D. 28. september 1665 står der i registreringen af Kronens Skøder: "*Envold Parsberg faar paa egne og Oluf Parsbergs Arvingers Vegne: ... Kongens Ørredgård og en Eng ved Vejle ...*" og 16. januar 1668 samme sted: "*Otto Pogvisch til Lerbek, Generalkrigskommissær, faar: ... Kongens Urtegaard [Ørredgård] ved Vejle, 1 Eng sammesteds ...*" Det indebærer, at kronen afhændede fiskegården Tenen, Kongens Kær og engene med voldstedet Rosborg som et led i den finansielle oprydning efter Svenskekrigene 1657-1660, og indførelsen af enevældet i 1660.

Disse oplysninger bliver i hovedtræk fremdraget i en artikel i Vejle Amts Aarbøger 1905 af Søren Hansen, cand. mag. og lærer ved Vejle Latinskole. Han beskriver Rosborgs udseende i samtiden som: "*en Banke, som hæver sig godt et Par Fod over den omliggende lave Eng. Nutildags findes næppe andre Bygningslevninger end nogle faa og smaa Murstensbrokker; men Stedet er iøvrigt let kendeligt. For nogle Aar tilbage rensedes Bunden for mange Læs af raa Kampesten, som aabenbart i sin Tid havde været Borgens*

Syldesten i den bløde Engbund (Meddelt af Lærer N. J. Andersen i Vejle). Thi, som vi skulle se, har Banken baaret noget mere end en Skanse. Der har virkelig her en Gang staaet en Borg. Pladsen har været valgt omtrent som ved Borgvold ude i lavtliggende Enge, som kun hæve sig 1 á 2 Fod over Havets almindelige Vandstand. Ved ethvert Højvande i Vejle Fjord danne Engene omkring Rosborg en eneste stor Sø, og saaledes have Forholdene vist ogsaa paa det nærmeste været ved Borgvold. Begge Pladser have desuden været godt dækkede i kort Afstand af Vandløb paa flere Sider. Rosborg synes ogsaa at have været omgivet med Grave."

På Vejle Latinskole underviser Frederik Orluf fra 1899 i latin, græsk og oldtidskundskab, og Søren Hansens artikel fangede hans interesse for Rosborg. Orluf skriver, at "Det blev da et rent Tilfælde, der førte til Rosborgs Udgravning 1912. En Omtale af Rosborg i en af Gymnasieklasserne vakte saa meget Interesse, at et stort antal Elever stillede sig til Raadighed som frivillig Arbejdskraft og lovede at skaffe Redskaber fra Hjemmene. Udgravningen kunne herefter ske praktisk talt uden Udgift; denne enestaaende Chance gjaldt det at benytte, mens Sindene var varme; skulde intet andet komme ud deraf end en rask Friluftsmotion og nogen Indøvelse i Gravning i Forskningsøjemed, ville Tiden dog ikke være spildt."

Vejle Latin- og realskole i ca. 1900 på hjørnet af Nørrebrogade og Kalkbrænderivej.

Inden skaffer Orluf sig supplerende oplysninger, som han omhyggeligt noterer i sin notitsbog sammen med forløbet af selve udgravningen. Tidl. slagter Knud Andersen fortæller til ham, "*at han i firserne var Lejer af Rosborg-Engen. Han fandt oven paa Banken spredt omkring en halv til en hel Snes Mursten store hele. Han tog*

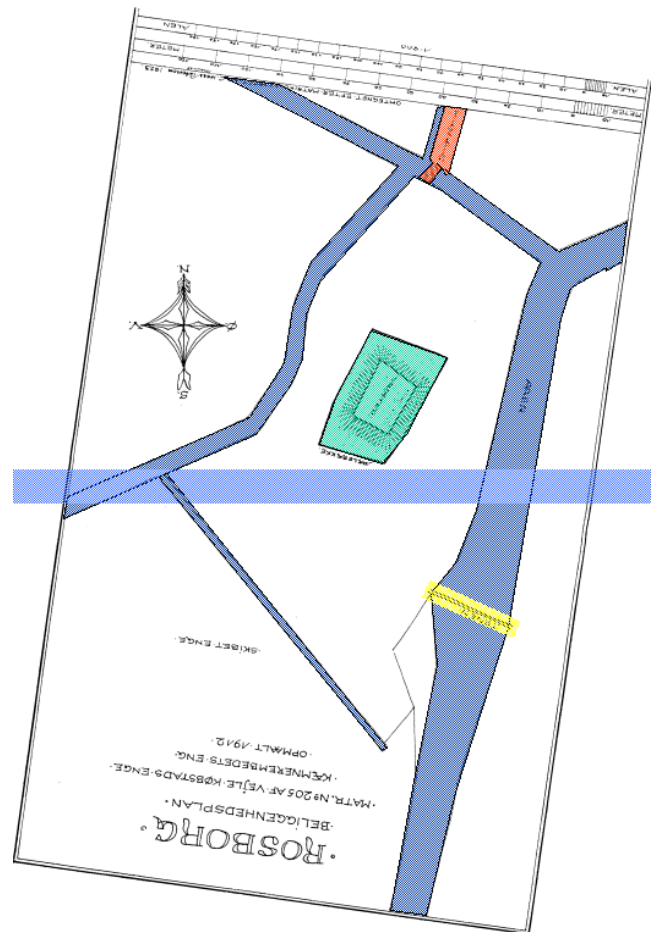
dem Hjem med, men de er vist senere blevet slaaet i stykker. Den Mand, der lejede efter ham, han boede endnu i Vinding, men Navnet erindredes ikke, indrettede Kjøkkenhave paa Banken og ved at rense Jorden i dette øjemed fandt han mange Sten, som han sagtens lod føre bort af Aaen." Lærer N.J. Andersen havde set, at det drejede sig om mindst 5-6 Vognlæs sten af Brostensstørrelse. Orluf mener, at "Fundet maa antages at være fra Brolægning af Borgpladsen."

Orluf oplyser, at Rosborg "ligger ca. 2000 Alen [godt 1200 m] vest for Vejle, paa en af Aaen omflydt Landtunge og maatte derved fra først vække Tvivl om dette Anlægs oprindelige Hensigt. Vejledalen var i høj grad udsat for Oversvømmelse. ... Vejledalen kan ... ikke antages selv i den fjerneste Stenalder at have været mere tør og fast end indtil 1924. ... Rosborg maa have været en Sumpborg, som ogsaa Navnet viser, hvis ældre form Rotsborg (1406) indeholder Forleddet rot, et ældgammelt Ord, som af alle nordiske Sprog alene islandsk har bevaret til vore Dage i den Betydning, hvor det her forekommer. Efter Jonssons islandsk-dansk Ordbog betyder rot Sump, bevokset eller ikke. Sigfred Blondels Ordbog: "raadden Plet i en Sump". Placeringen betyder, at "Rosborgs Opgave som Forsvar maa bedømmes, som om Vejle By ikke eksisterede paa Borganlæggets tid, medmindre da Borgen har haft et mod Byen rette militært Formaal. Før Udgravningen saas over Engbunden alene en aflang græsbevokset Banke af længde ca. 30 m og højde 5 fod."

"Torsdag 2. maj kl. 3 samles Gymnasieleverne, i alt 15 med egne Redskaber, Spader og Skovle. ... Lederen [Orluf] havde som hjemvendt Pioner ved et af Ingeniørregimentets Sappørkompagnier Kjendskab til Jordarbejde. Knud Andersen anviste velvilligt Udhusrum til Opbevaring af Redskaberne, herfra blev de hver dag efter Skoletiden baaret de 2000 Alen ud til Arbejdsstedet og igen tilbage ved Mørkets Frembrud. ... Der gravedes ikke ovenfra. Der lagdes en Sappe [skyttegrav] ... af 1 m. Bredder tværs gennem Banken. Hver Deltager fik sin Meter at grave. ... Der sættes en Pløk for hver Meter."

"Fremgangsmaaden ved Undersøgelsen var, at der gjordes et lodret Indsnit gennem det omtalte Lag; denne Indgravnings Sider blev derefter med en Greb forsigtigt nedbrudte, og saaledes fortsattes indtil Lagets Ydergrænse naaedes.

Denne Fremgangsmaade krævede Tid, men bevirkede, at de skrøbelige genstande i Tide bemærkedes. Hele dette Arbejde foretog jeg personligt. Iøvrigt foretoges Undersøgelsen af Borgbanken ... saaledes, at jeg ved en Tværgrav søgte de langsløbende, ved en Længdegrav de tværsløbende Anlæg; ved denne sidste fandtes det nævnte Lag af Murgrus og Brokker, ved den førstnævnte en spinkel Pælerække i Øst og en sværere i Vest, hvilken sidste fulgtes og viste sig at høre til et firsidet Anlæg af runde Pæle, 41 m. langt, 25 m. bredt; ved det nordøstre Hjørne fandtes et Bygningsfundament af firkantede Pæle., ved det sydvestre et Bygningsfundament af svære runde Pæle, øjensynlig samtidigt med det førstnævnte Anlæg af runde Pæle."

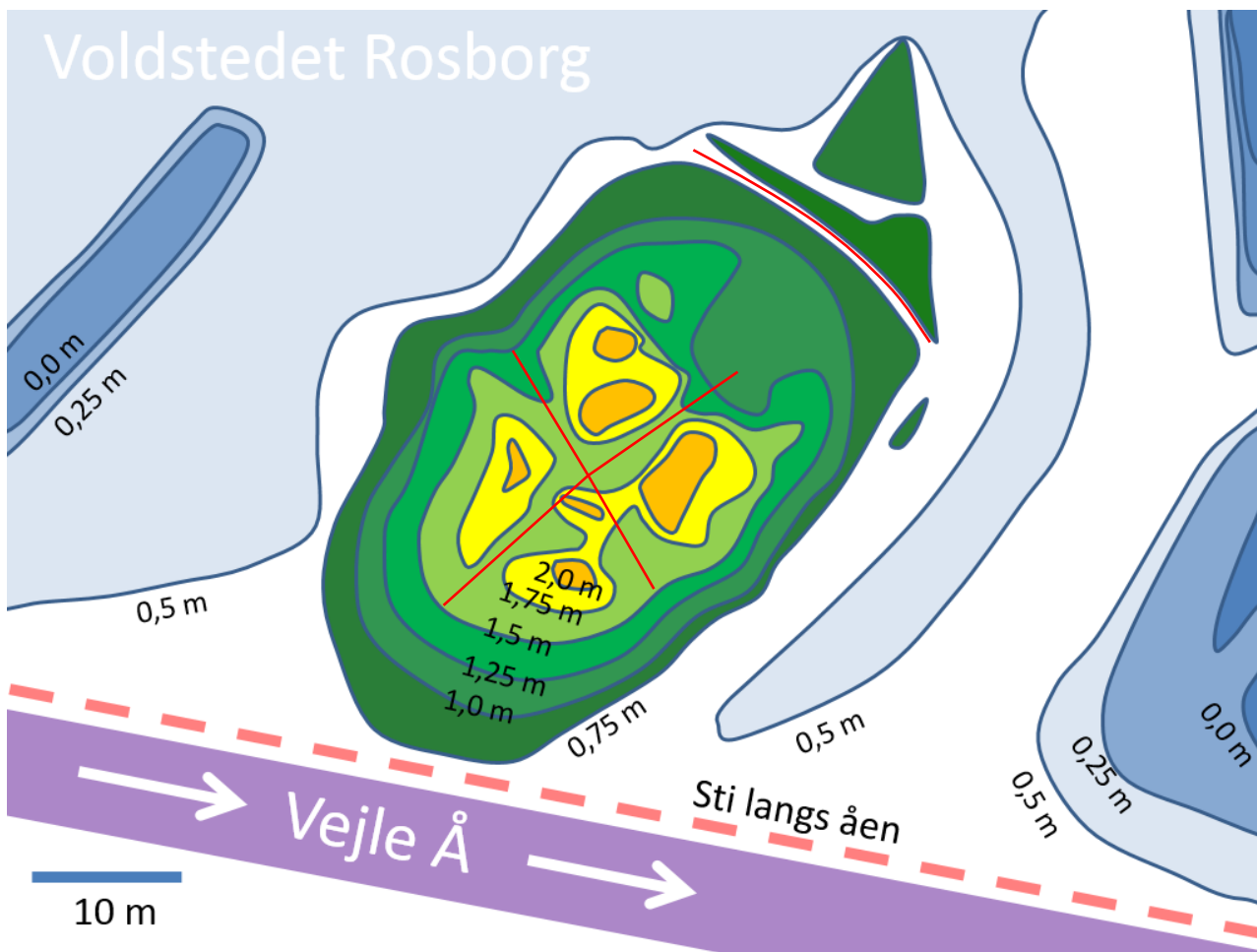
Kort fra 1912 over voldstedet, gamle og ny åløb, Vestre Engvej (rød) og Tenen (gul).

Frederik Orluf skriver videre: "I jordmassen fandtes forkullet Træ, Murbrokker, haandstore Kampesten, 1 Vildsvinetand, 10 tykke Kæber (af Dyr) med Tænder, 8 Knokkelstumper. Banken og Pæleanlægget dækker ikke hinanden. Ved Dybgravning fandtes Ler, der over et 15-20 cm mægtigt Lag af Grene i størrelsen fra Kvas til

Fagot, sidstnævnte øverst, primitivt sammenflettet eller rettere lagt skraat over hinanden; Laget var stærkt sammenpresset og adskilte sig saa skarpt fra den overliggende Fyld, at det først blev antaget for en Plankebund."

"Disse Fund, der bekræftedes ved en Stikprøve under Borgens Hovedparti viste, at Borgen ikke er anlagt paa en naturlig fast Puld i Engdalen, men at den bløde Engbund strækker sig ind under hele Borgbanken. Der var altsaa her ikke en gang et naturgivet Sted til anlæg af Borgen, naar man nu endelig ville have den i Engen;

man har villet have den netop her, saa vanskelige Forholdene end var i alle Henseender. Man har maattet tilkjøre Fyld og lægge Grenlaget under for at Fyldet ikke skulle synke til bunds i Sumpen. ... Opmærksomheden maatte rettes paa de i Fylden fundne Genstande, men da disses Tidsbestemmelse fordrede en arkæologisk Specialviden, hvoraf Lederen ikke var i besiddelse og Tiden heller ikke tillod at sigte Fylden, fandtes det betænkeligt at gøre videre Indgreb i Borgbanken, denne lades derfor væsentlig urørt, og henligger endnu saaledes."

Opmåling af voldstedet Rosborg. Orlufs udgravning i 1912 vises med tynde røde linjer.

"I Borgbankens nordligste Parti fandtes et kompakt Kulturlag med Bygningsrester, bestaaende i rødlige Grus af sammenfaldne Vægge med iblandet større Stykker rødbrændt Ler. 1 stk. brændt Lerklining med Mærke af Fagotter [her ukløvet træ med tykkelse som brænde] maalttes. Fagotternes størrelse ca. 15 cm. ... Ved en Bygning af Rosborgs Typen maa tæt sammenstillede 6 Tommers [15 cm] Rundstokke tænkes indtappede forneden i en Syld og foroven i en Hammer [vandret liggende

tømmer nederst og øverst i en mur], begge indbunden [indfældet] i nedgravede Hjørnestolper; Hammeren har tillige tjent til Underlag for Taget. ... Flere Stykker brændt Ler viser en glat Side med 2 Flader i forskelligt Niveau, Forskel ca. $\frac{1}{2}$ - 1 Cm, hvilket synes at tyde paa en udvendig Beklædning af ... Brædder paa lervæggen." Det er altså rester af en slags bindingsværk beklædt med brædder. "To Udsendinge Mag. art. Chr. A. Jensen og Bygningstegner Claudi Hansen fra

Nationalmuseet erklærer bestemt, at der intet var i vejen for, at en enkelt heftig Ildebrand kunne frembringe den foreliggende grad af rødbrændthed."

"En Bygning af den angivne Konstruktion, især med udvendig Bræddebeklædning, har ikke kunnet være bestemt til at yde Modstand mod Beskydning. Derfor har den godt kunnet gemme væbnede Mænd, der har haft en eller anden Vagt opgave over for Angreb. Rosborg, der var under Kronen indtil 1572, synes at være bestemt til Beskyttelse af den kongelige Fiskerirettighed. Den laa umiddelbart ved "Kongens Tene", en Aaspærring til Ørredfangst – i øvrigt den eneste endnu eksisterende i Danmark af denne Type. "Kongens Tene" vedblev at høre til Kronen til 1640." Tenen blev nedlagt i 1942.

"Ved at fremgrave den østlige Pælerække fandtes en Pæl af sværere Dimensioner. Tilhugget og maalte 26 cm og 24 cm, en lignende Pæl blev fundet lidt sydligere, og tre andre lignende. Antagelig er Borgbanken yngre end den østlige Pælerække og den østre Pælerække er yngre end Bygningsfundamentet. Hermed viser sig tre forskellige Anlægsperioder paa Rosborg. Under disse Omstændigheder fandtes det rettest, at videre Arbejde foretages af særlig Sagkyndige, og Arbejdet indstilles derfor paa dette Sted den 29. maj. Nationalmuseets Direktion udtaler 26. juni; at Rosborg frembyder særdeles stor Interesse for vor middelalderlige Arkæologi; men at Museet med sine nuværende Arbejdskraft ikke kunne paatage sig videre Udgravninger."

"Af hensyn til en af Landinspektør A. M. Jensen velvillige tilbudte Opmaaling og Kortlægning blev der endnu i Oktober foretaget nogle afsluttede Arbejder med bistand af en enkelt udholdende Disponibel, den i alt for ung Alder afdøde Sigurd v. Eggerd. ... I alt var fremgravet 500 Pæle og registreret 396 Fund af løse Genstande, deraf 182 Mursten, hvoraf 116 Munkesten, som synes at tilhøre en begyndende Teknik." Oruluf mener at kunne påvise, at munkestenene er i en meget tidlig form - uden hensyn til mørtellaget mellem stenene i en mur. "Sten paa Sten fandtes kun et enkelt Sted ved den østre Pælerække ..., men under

Grundvandet, som det ikke var muligt at udtømme, skønt Vejle Museum lod oprette en Pumpe med Afløb til Aaen. ... Af de øvrige Fundgenstande maa særlig nævnes det

Prydstykke der i Rosborgmontren paa Vejle Museum især tildrager sig de Besøgendes

Skægmanden fra Rosborg. Stentøj fra Siegburg ved Rhinen

Opmærksomhed, en næsten fuldt bevaret Hankekande af rhinsk stentøj (fint Lerarbejde) fra 14. Aarhundrede, hvis øverste Del er modelleret som et skægget Mandshoved, fundet 13. maj i Murgrus. Dette Stykke er en stor Sjældenhed, Nationalmuseet har kun et mindre skaar af et lignende stykke. Naar Rosborgs Bygningshistorie til sin Tid kan skrives, efter at en fuldstændig Udgravning har fundet sted, vil Tiden være kommet til en fuldstændig samlet Publikation af Fundene."

"Fra den Tilstand, der forelaa før Udgravningen 1912: at der henlaa en øde Jordbanke, hvorom ingen vidste om den indeholdt Bygningsrester eller ikke, naaede denne Udgravning saa meget videre, at der ikke

blot kan bygges en Plan for en fuldstændig videre Udgravning paa det vundne Grundlag, men at det ogsaa kan erkendes, at der med god Grund kan anvendes Pengemidler hertil. Mere burde ikke tilstræbes ved stedlige Kræfter, saa længe Nationalmuseet ikke definitivt og udtrykkeligt har givet denne Opgave fra sig."

Ovenstående beskrivelse er hovedsageligt et uddrag af Orlufs gennemgang af udgravningen, som han skriver i 1925. Teksten bygger på Orlufs notitsbog, der blev ført omhyggeligt som dagbog over og dokumentation af udgravningsresultatet. Som nævnt bliver beskrivelsen suppleret af "*Landinspektør A. M. Jensen, der i 1912 velvilligt opmaalte Rosborgterrænet og udarbejdede det store og smukke Kort (24x14 tommer), der findes på Museet, men som han beskedent undlod at paategne sit Navn.*" Både notitsbog og det detaljerede kort er i vore dage umulige at opspore trods ihærdig søgning en række relevante steder. Det er ærgerligt, da vi herved har mistet en række oplysninger, som kunne danne et solidt grundlag for en fornyet udgravning af voldstedet Rosborg.

To vaser af stentøj fra Siegburg ved Rhinen

Orlufs beskrivelse af udgravningen og kortet over den bliver overgivet til folkemindesamleren og lokalhistorikeren Evald Tang Kristensen i 1925, der skal skrive et afsnit om Rosborg til Vejle Bys Historie - som udkom i 1927. Til Orlufs store fortrydelse bliver hans beskrivelse stærkt forkortet, og kortet bliver bragt i en meget mindre udgave, hvor pælerækkerne kun er antydet. Det giver anledning til to heftig og lange polemiske indlæg fra Orluf i Vejle Amts Avis i 1928. Evald

Tang Kristensen er på dette tidspunkt 85 år, og kun redaktøren for Vejle Bys Historie C. V. Petersen svarer Orluf. Han påpeger, at Orluf var orienteret om forkortelsen i rette tid, og at han med sin daværende tavshed reelt godkendte beskrivelsen af Rosborg. Orlufs største ærgrelse skyldes, at beskrivelsen af udgravningen af Rosborg ikke påpeger de epokegørende nybrud i dansk arkæologisk forskning, som Orlufs udgravning har bidraget med – efter Orlufs egen mening.

Sideløbende med selve udgravningen bliver Orluf involveret i en kompliceret strid med Nationalmuseet, som starter med en enslydende notits i de tre daværende Vejle-aviser d. 15.5.1912: "*Udgravning af Rosborg. Efter Anmodning henledes Opmærksomheden paa, at Udgravningsarbejderne paa Rosborg ikke er tilgængelige for Publikum.*" D. 5.6. skriver Vejle Museumsforening, at "*I Henhold til vore Bestyrelsesmedlemmer, D'Herrer Boghandler C. Neumann's og Bankbestyrer Chr. Jørgensens Samtaler med Dem bekræftes herved den trufne Aftale, hvorefter Bestyrelsen med Glæde tager mod*

Deres venlige Tilbud om at lade samtlige Genstande, fundne ved Udgravningen af Borgstedet "Rosborg" i Vejle Enge, saavel som de Genstande, der findes ved den fortsatte Udgravning, tilgaa "Vejle Musæum", mod at dette afholder de ved Gravningen forbundne og videre paaløbende Udgifter, foreløbig beregnede til ca. 50 Kroner."

Nationalmuseet erfarer d. 8.6., at der er en udgravning i gang i Vejle og lader filialbestyrer P. Eliassen, Kolding undersøge sagen. Denne meddeler d. 11.6.

Nationalmuseet, at alt forløber under ordnede forhold, og Orluf sender d. 14.6. en venskabelig orientering til Nationalmuseets 2. afdelingen ved Museumsdirektør Dr. phil. M. Mackeprang om udgravningen af Rosborg, ligesom Orluf medsender et foto af de fundne krukker, bl.a. af Skægmanden. D. 16.6. skriver Mackeprang til Orluf: "*Jeg vilde have foreslået Dem, at henvende sig til N[atational]Museet om denne Sag, saaledes at det havde overtaget Udgravningen og Undersøgelsen. Thi selvom Voldstedet jo ikke er fredet og Museet saaledes ikke har nogen juridisk Eneret til at foretage Undersøgelser, gik jeg dog ud fra, at netop De vilde have erkendt dets moralske Ret i denne Sag og været enig med det i, at her saavel som*

paa forhistoriske Omraader bør slige Udgravninger kun foretages af Fagfolk, alene af den Grund at Undersøgelsen utvivlsomt da vil give det største og i videnskabelig Henseende værdifuldeste Udbytte." Brevet fortsætter i samme nedladende tone, og Orluf opfordres til at stoppe udgravningen.

Orluf svarer Mackeprang d. 18.6. at *"Det var ikke noget videre venligt Brev, jeg fik fra Dem i Dag; det bedrøver mig, at der synes at komme nogen bitterhed frem i f. t. Udgravningen af Rosborg. Det har paa ingen Maade været min Hensigt at tilsidesætte Hensynet til Nationalmuseet, men at arbejde efter princippet unitis viribus [ved forenede kræfter] paa et Område, hvor Midlerne er Knappe og Antallet af opgaver saa stort."* Derefter følger en grundig redegørelse der betoner den systematiske og omhyggelige udgravning, og Orluf oplyser, at *"Fundgenstandene findes paa min Bopæl med Undtagelse af Mursten og Knogler, der findes paa stedet; alt er til Eftersyn. ... Vejle Museum, hvis Forret til de fundne Genstande burde respekteres, da Borgbanken er Kommunens ejendom, vil antagelig reservere sig denne Ret."*

Hestesko og søm fundet på Rosborg

Mag. art. Chr. Axel Jensen fra Nationalmuseet beser Rosborg og de udgravede genstande d. 23.6., og han beskriver genstandene og især to kander - dog mangler Skægmanden, selvom den blev fundet allerede d. 13.5.. Hele sommeren igennem vandrer en række skrivelser om udgravningen af Rosborg mellem Nationalmuseet, Vejle Museumsforening og Orluf, hvor Nationalmuseet prøver at erhverve de fire fundne krukker mod at foretage en opmåling af voldstedet. Museumsforeningen er

vag, mens Orluf er stålsat i kampen for, at krukkerne skal forblive i Vejle. De står i et par år på Orlufs bopæl i Nørrebrogade 14. Orluf beretter, at Nationalmuseet først d. 5.10.1912 sendte en medarbejder til Vejle for *"Kortlægning af de fremragende Pæleanlæg, han ifølge Udtalelse til mig overhovedet ikke længere ansaa for mulig paa Grund af Vandstanden i Udgravningerne – hvorfor der heller ikke mig bekendt er truffet nogen aftale om senere Foretagelser af disse Arbejder, der maa anses for definitivt opgivne fra Nationalmusæets Side"*.

Derfor kan Vejle Museumsforening på generalforsamlingen d. 28.10.1914 endelig få meddelelsen om, at *"Bestyrelsen vedtog endvidere at bringe Adjunkt Orluf en varm Tak for hans værdifulde Bistand med Udgravningen af Borgstedet "Rosborg" i Vejle Enge, og for de udmærkede Genstande, der var fremkommet ved Udgravningen, hvilke nu er udstillede i Museet."* Vejle Museums bygning blev dog først indviet i 1923 med Skægmanden som en af klenodierne, senere stod fundene fra voldstedet Rosborg i Den smidske Gård i Søndergade, og derefter på lager. Der blev ikke plads til dem på det historisk museum i Spinderihallerne, men heldigvis i en montre på gymnasiet Rosborg. På Nationalmuseets middelalderudstilling i København kan man i vore dage se en anden skægmand, men mere skåret. Den bedste i Danmark står i Vejle takket være Orlufs ihærdighed. Alle fund er registreret og bevaret i museet, men det er ikke muligt at se i hvilke lag, de enkelte dele stammer fra.

Selve udgravningsstedet ude i engene vest for Vejle forlader Orluf brat i oktober 1912 efter en strid med Museumsforeningen, der kræver udgravningen stoppet fuldstændigt. Udgravningen henlå siden, som han forlod den. For en rask dreng var der stadig meget at finde. Olaf Aastrup noterede i 1918 bl.a. om sine fund ved Rosborg: *"Om eftermiddagen var jeg ude ved Rosborg. Jeg fandt et Stk. Tagsten og tre store Knogler. Det bliver henholdsvis No 11a & 12a. ... Senere var vi ovre paa Rosborg, hvor vi fandt et Stykke af et Sværd. Det faar No 13a. ... Jeg har nu undersøgt Jærnstykkerne, men det var ikke af et Sværd."*

Udgravningernes sider skred efterhånden sammen, men man kan stadig tydeligt se borgbanken og de to søgegrøfter, som Orluf førte tværs gennem banken. Borgbanken er

rektangulær og måler 40 m. (NØ-SV) gange 25 m., og den hæver sig 1 – 1½ m. over terrænet. Området ligger 0 - ½ m. over havet, og med en vandstand i åen på 2 m. over havet ville engene normalt være oversvømmet, hvis der ikke i 1942 var anlagt ådige og pumpehus – og pumpet siden da. Engene har sat sig mindst 1 m. siden åens udretning og engenes udtørring i 1942.

Borgen Rosborg lå på nordsiden af Vejle Å, på et næs eller snarere en naturlig holm mellem Stribæk og åen, omgivet af udstrakte sumpe. I efteråret 1942 blev Vejle Å og Stribæk udrettet på denne strækning, og åens nye kanalløb blev placeret langs Rosborgs sydlige flanke. Ved udgravningen af det nye åløb ud for Rosborg mødte arbejdsmændene ifølge Vejle

Pæle ved Rosborg, Vejle Amts Folkeblad 1942

Amts Folkeblad d. 28.9.1942 "*en lang Stolperække af svære Egekævler stillet tæt op mod hinanden i Retningen øst-vest. Der kan næppe være tvivl om, at disse Stolper i sin Tid har dannet et Palisadeværk til borgen eller lign. rundt om borgen. Endvidere oplyser Arbejdsformand Jensen [, at der] er fremdraget munkesten og knogler i betydeligt omfang, bl.a. af Hjorte. Også et stort og velbevaret hjortegevir er man stødt paa*". Meget af dette blev heldigvis opsamlet og bevaret, men uden nærmere beskrivelse af fundstedet.

Voldstedet Rosborg blev fredet i 1967 ligesom engen rundt om voldstedet – i alt et areal på 85 x 70 m., så nu er det gamle Rosborg endelig beskyttet. Engen på og om Rosborg blev afgræsset af kreaturer frem til ca. 1970, og den havde da en artsrig engflora. Nu er området desværre under kraftig tilgroning, hvor høj sødgræs og tagrør dominerer, og udviklingen

går i retning af sumpskov med pil, birk og elletræer. Bjørneklo bredte sig bl.a. på selve voldstedet, hvor den om sommeren hindrede adgang til dette kommunale areal. Fåregræsning holder nu området i orden med kort græs på voldstedet og de nærmeste omgivelser, så det er lettilgængeligt fra stien langs åen, når vandet i sumpen ikke er for højt.

Vejles to andre middelalderlige voldsteder er forsvundet, så der kan være grund til at fremhæve voldstedet Rosborg. Stien langs Vejle Å løber på ådiget fra 1942, og den fører i dag lige forbi voldstedet, men det er svært at få øje på. Vi er på vej til at genskabe den oprindelige eng på voldstedet ved græsning, og det er afgørende for oplevelsen af borgbanken og det gamle landskab. Voldstedet fik i 2014 en informationstavle på stedet og i 2015 en udstilling i forhallen til gymnasiet Rosborg. En fornyet udgravning under professionelle former kunne være meget spændende, og mange åbne spørgsmål kunne finde svar. Man kunne få megen viden ved blot at sigte de gamle opgravede bunker og rense siderne af de gamle snit gennem borgbanken

Lettilgængelig litteratur:

Vejle Amts Aarbøger. 1905. s. 91ff.: Søren Hansen: Gamle Borgpladser ved Vejle.

Vejle Bys Historie. 1927. s 11ff.: (Evald Tang Christensen:) Borgpladser ved Vejle.

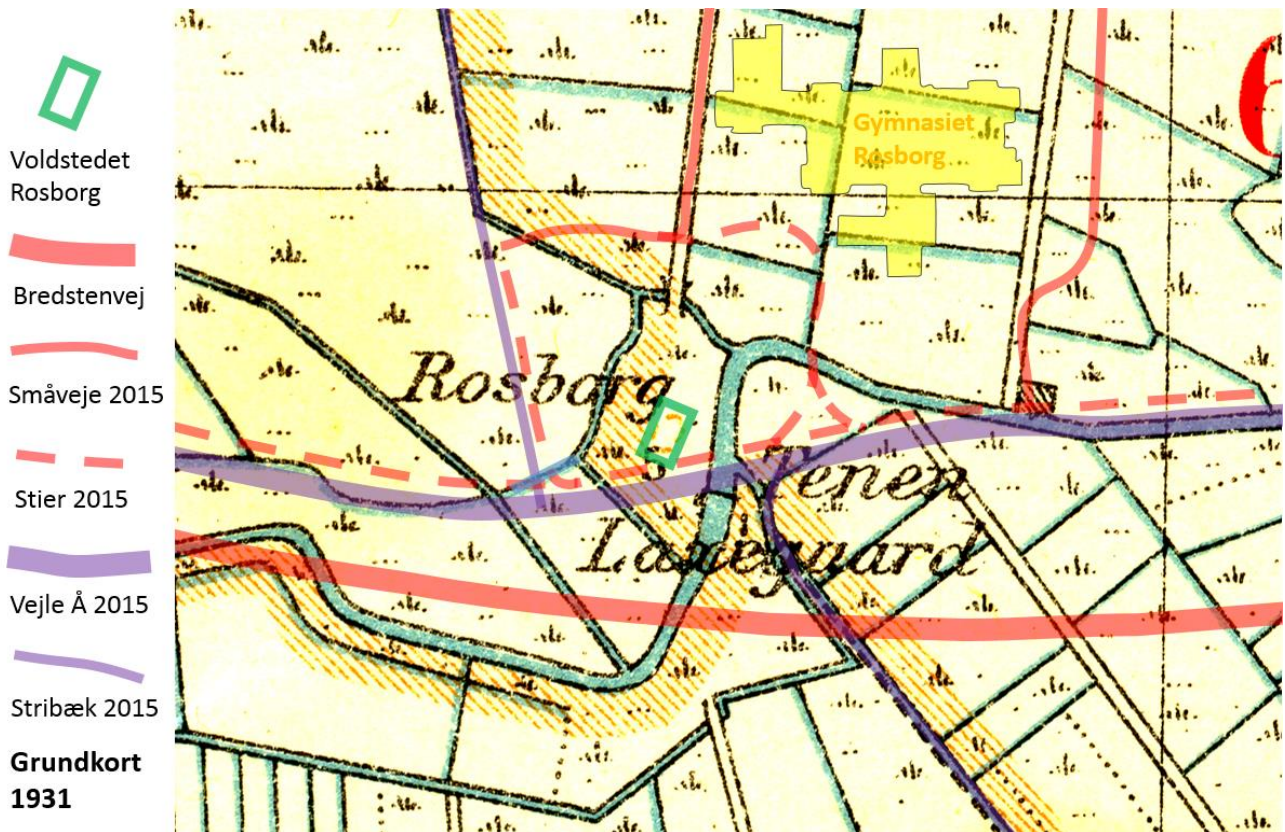
Vejles Historie 1 – Fra vadested til by. – s. 73f: (Jakob Kieffer-Olsen og Per Kristian Madsen:) Middelalderens Vejle ca. 1100-1600.

Kilder om borgen og voldstedet

Kilderne kan findes på Rosborg Gymnasiums hjemmeside:

- Fundliste for voldstedet Rosborg
- Rosborg belyst ved samtidige kilder
- Jens Thomsens gavebrev
- Mogens Munks kundgørelse
- Rosborg og Tenen belyst ved kilder
- Rosborgs udgravning beskrevet af Fr. Orluf

Oversigtskort over placeringen af det gamle og det nye Rosborg

Grundkortet viser forholdene i 1931, men det er også stort set således på de ældste kort fra 1815. Borgen og voldstedet Rosborg lå da på en holm omgivet af vandløb på alle sider.

Den østligste del af Vejle Å blev udrettet i 1857, det midterste stykke i 1942 og det vestligste i 1982. Stribæk, også kaldet Fløbæk, blev reguleret i 1942 i den sydligste del.

Samtidig med åens udretning blev den forsynet med et dige mod nord og en pumpestation. Se lille skraveret firkant. Før 1942 var det en vinddrevet pumpe, men i 1942 blev den erstattet af den nuværende elektrisk drevne pumpe. Disse pumper er afgørende for at hindre oversvømmelser i de udstrakte lave områder nord for åen.

Laksegården blev nedlagt samtidig med åens udretning i 1942. Der blev samtidigt indført et fredningsbælte for havørreder neden for pumpestationen, som stadig gælder. Ørreder skal have tid til at vende sig fra saltvand til ferskvand, inden de går op i små bække for at gyde.

Bredstenvej blev anlagt som motortrafikvej i 1982-87 for at aflaste Vardevej.

I vore dage finder man lettest voldstedet Rosborg ved at gå forbi gymnasiet Rosborg til Vejle Å. Der løber en god sti langs åen, og mod vest fører til voldstedet. Det er markeret med en informationstavle og en stente, så man kan komme over fårehegnet. Får sikrer, at vegetationen er kort på voldstedet, men undertiden kan vandet i sumpen stå generende højt omkring borgbanken.

Anders Grosen